

БІБЛІОТЕКА ВЧИТЕЛЯ

І. М. Досяк

УРОКИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

4 клас

Посібник для вчителя

Тернопіль
Навчальна книга — Богдан

УДК 371.32
ББК 74.268.51
Д 70

Серію «Бібліотека вчителя» засновано 2007 р.

Рецензенти:

Кандидат педагогічних наук, доцент інституту мистецтв м. Тернополя *З. М. Стельмащук*
Учитель вищої категорії, методист *Є. М. Лазорко*

Досяк І. М.

Д 70 Уроки музичного мистецтва : 4 клас : посібник для вчителя / І. М. Досяк. —
Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2016. — 152 с. — (Серія «Бібліотека
вчителя»).

ISBN 978-966-10-1765-7 (серія)

ISBN 978-966-10-4332-8

У посібнику вміщено розробки уроків музичного мистецтва у 4 класі відповідно до навчальної програми МОН України, Державного стандарту початкової загальної освіти, підручника «Музичне мистецтво. 4 клас» (автор О.В. Лобова).

Для вчителів початкових класів та студентів педагогічних навчальних закладів.

УДК 371.32
ББК 74.268.51

Охороняється законом про авторське право.

Жодна частина цього видання не може бути відтворена в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва.

ISBN 978-966-10-4332-8
ISBN 978-966-10-1765-7 (серія)

© Навчальна книга — Богдан, 2016

ОРІЄНТОВНИЙ КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Тема уроку	№ с.	Дата
	Тема 1. Музика мого народу (16 годин)		
1.	Роль музики в житті народу. Зв'язок музики з життям і побутом народу. Стежинами музичних жанрів. Твій друг — музика. Українські народні мелодії (в'язанка) — слухання. Музика О. Злотника, слова О. Вратарьова «Музика рідного дому» — розучування.	7	
2	Джерела і традиції української народної музичної творчості. Казка про музичні краплини. Антоніо Вівальді. Пори року — слухання. Музика О. Злотника, слова О. Вратарьова «Музика рідного дому» — повторення. Музика і слова О. Лобової «Вперше осінь йшла до школи» — розучування.	15	
3.	Інтонаційні особливості, своєрідність музичного надбання українського народу. Жила-була пісенька. Пісні у виконанні Раїси Кириченко та Ніни Матвієнко. Вивчення української народної пісні «Господарство».	24	
4.	Спільне і відмінне у професійній та народній творчості. Вокальними стежинами. О. Аляб'єв «Соловей», В. А. Моцарт «Романс» з «Маленької нічної музики» — слухання. Музика М. Глинки, слова В. Забіли «Не щебечи, соловейку» — розучування.	31	
5.	Професійна музика в народному дусі. У єдності співочих голосів. Хор. Микола Лисенко «Молитва за Україну» — слухання. Музика М. Ведмедері, слова Г. Клок «Немає України без калини» — розучування.	37	
6.	Царина вокального мистецтва. Опера. Жорж Бізе «Увертюра. Хор хлопчиків (з опери «Кармен»)» — слухання. Норвезька народна пісня «Камертон» — розучування.	43	
7.	Десять завдань для перевірки знань.	49	
8.	Дзвінки таємниці. Українські троїсті музики — слухання. Музика В. Прихожая, слова Т. Сая «Нічні музики» — розучування.	51	
9-10.	Один інструмент — це багато чи мало? Фридерик Шопен «Прелюдії №4 і 7» — слухання. Музика С. Гаврилова, слова Р. Алдоніної, переклад О. Лобової «Навчайте мене музики» — розучування.	54	
11.	Інструменти — символи народів. Георгій Майборода «Гуцульська рапсодія» — слухання. Українська народна пісня «Верховино, світку ти наш» — розучування.	59	
12-13.	Стежинами інструментальних жанрів. К. Дебюссі «Маленький пастух», «Ляльковий кек-уок», Каміль Сен-Санс «Карнавал тварин» — слухання. Естонська народна пісня «Хор нашого Яна» — розучування.	63	
14.	За законом чарівної палички. Йозеф Гайдн. Симфонії «Годинник», «Сюрприз» — слухання. Музика Є. Карпенка, слова В. Степанова «Їжачки зелені» — розучування.	67	
15.	Казковий світ балету. Арам Хачатурян «Адажіо» (з балету «Гаяне»), Петро Чайковський «Танець Феї Драже» (з балету «Лускунчик») — слухання. Українські народні колядки — розучування.	71	
16.	Десять завдань для перевірки знань.	78	
	Тема 2. Музика єднає світ (19 годин)		
17.	Мистецтво без меж і кордонів. Спорідненість музики слов'янських народів. Музика — це найвиразніша мова. Ян Сібеліус. Симфонічна поема «Фінляндія» — слухання. Музика і слова Л. Ященка «Новорічна пісенька» — розучування.	81	

18-19.	Спільні властивості українських і російських протяжних ліричних пісень: наспівність, широке розгортання мелодії, розспівування складів, підголоскове багатоголосся, відносно вільний рух голосів. Фольклор і композитор. Фольклорний словничок. Петро Чайковський. Четверта симфонія (Фінал), російська народна пісня «У полі береза стояла» — слухання. Музика С. Ткачука, слова В. Михайлищука «Дударики» — розучування.	87	
20.	Перетворення жанрів. Жанр обробки народних пісень. Петро Чайковський «Неаполітанська пісенька» (з «Дитячого альбому»), «Неаполітанський танець» (з балету «Лебедине озеро») — слухання. Українська народна пісня «Ой, ходила дівчина бережком», музика Б. Савельєва, слова М. Пляцковського «Справжній друг» — розучування.	90	
21.	Українські мотиви симфоній. Михайло Калачевський «Українська симфонія» (друга частина), «Симфонія невідомого автора початку ХІХ ст. (Фінал)» — слухання. Музика Д. Січинського, слова В. Лебедової «Чом, чом, чом, земле моя» — розучування.	95	
22.	Пісні весняного календарного циклу. Від веснянки до концерту. Петро Чайковський. Перший концерт для фортепіано з оркестром (Фінал) — слухання. Українська народна пісня «Вийди, вийди, Іванку», Музика В. Шаїнського, слова М. Пляцковського «Пісня про усмішку» — розучування.	100	
23.	Від автора — до автора. Олександр Аляб'єв — Ференц Ліст. «Соловей» — слухання. Музика Я. Степового, слова Т. Шевченка «Зоре моя вечірняя» — розучування.	103	
24.	Від прелюдії — до молитви. Йоганн Себастьян Бах — Шарль Гуно «Аве Марія» — слухання. Музика С. Сосніна, слова І. Вахрушевої, переклад О. Лобової «Сонячні краплини» — розучування.	109	
25.	Музика малює картини. Ігор Шамо «Трійка» (із циклу «Картини російських живописців») — слухання. Музика М. Ведмедері, слова А. Камінчука «Це моя Україна» — розучування.	112	
26.	Десять завдань для перевірки знань.	115	
27.	Музична слава України. Музика у виконанні народних ансамблів — слухання. Музика Л. Давидової, слова В. Гринько «Наша рідна Україна» — розучування.	117	
28-29.	Музика країн Балтії, Закавказзя, Середньої Азії, Європи та світу. Без словника і перекладача. Угорський народний танець «Чардаш», Йоганнес Брамс «Угорські танці» — слухання. Музика Р. Паулса, слова І. Резніка «Золоте весілля» — розучування.	122	
30.	Взаємовплив і взаємозбагачення музики різних народів. Музика мандрує світом. Микола Лисенко «Баркарола», Михайло Глінка «Арагонська хота» — слухання. Музика Г. Гладкова, слова Ю. Ентіна, переклад Н. Забіли «Пісенька друзів» — розучування.	126	
31.	Мистецтво, що єднає душі. Сергій Рахманінов «Богородице, Діво, радуйся» (з хорового циклу «Всенощне...») — слухання. Музика В. А. Моцарта — Б. Фліса, слова Ф. Готтера «Колискова» — розучування.	130	
32.	Музичні подорожі в часі. Антоніо Вівальді «Гроза» (із циклу «Пори року»), Ванесса Мей «Шторм» — слухання. Музика О. Злотника, слова М. Сингаївського «Цвіт землі» — розучування.	135	
33.	Роль композиторів у встановленні зв'язків між музикою різних народів. Українська музика у світі. Людвіг ван Бетховен «Варіації на українські теми», Арам Хачатурян «Гопак» (з балету «Гаяне») — слухання. Музика і слова Н. Май «Калинова Україна» — розучування.	139	

34.	Мелодії останнього дзвоника. Музика Володимира Шайнського, слова Михайла Пляцковського «Чого вчать у школі» — слухання. Музика І. Кириліної, слова П. Воронька «Засмутилось кошеня» — розучування.	144	
35.	Десять завдань для перевірки знань.	147	

**Державні вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки учнів
після вивчення теми «Музика мого народу».**

Учень має уявлення про:

зв'язок музики з життям народу;
джерела і традиції української народної музичної творчості;
найхарактерніші риси української народної музики;
спільне й відмінне в народній та професійній творчості;
професійну музику в народному дусі;
колискові пісні й дитячий фольклор;
календарно-обрядові пісні;
троїсті музики як тип інструментального ансамблю;
жартівливі й жартівливо-танцювальні пісні, коломийки;
історичні та ліричні пісні;
українську народну думу;

називає:

музичні твори, що звучали у класі, та їхніх авторів;

порівнює:

народні й професійні пісні;

обґрунтовує:

належність пісні до народної, професійної або професійної в народному дусі;

висловлює:

власне ставлення до змісту музичних творів;

вміє:

оцінювати спів власний та однокласників;

виразно виконує:

пісні, дотримуючись основних правил співу;

користується:

музичною термінологією (у межах програмового матеріалу);

дотримується правил:

поведінки у класі, на концерті, в театрі;
слухання музики, співу.

**Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
після вивчення теми «Музика єднає світ».**

Учень має уявлення про:

спорідненість музики слов'янських народів;
спільні властивості українських і російських протяжних ліричних пісень;
спільні й відмінні риси в танцювальній музиці слов'янських народів;
взаємовплив і взаємозбагачення музики різних народів;
роль композиторів у встановленні зв'язків між музикою різних народів;
календарно-обрядові пісні як основу музичного мистецтва слов'янських народів;

називає:

музичні твори, що звучали у класі, та їхніх авторів;

порівнює:

музику різних народів;

обґрунтовує:

належність пісні до музичного надбання певного народу.

Handwriting practice lines consisting of 30 horizontal dotted lines.

Музика — це «...найзначніший виховний засіб, бо ритм і гармонія найбільше проникають у глибину душі і найсильніше захоплюють її».

Платон, античний філософ

Дата

Клас

Додатковий

матеріал до уроку

УРОК 1

Тема. Роль музики в житті народу. Зв'язок музики з життям і побутом народу. Стежинами музичних жанрів. Твій друг — музика. Українські народні мелодії (в'язанка) — слухання. Музика О. Злотника, слова О. Вратарьова «Музика рідного дому» — розучування (с. 3–9).

Мета. Удосконалювати знання учнів про музичні жанри, розвивати уміння відтворювати ритмічний рисунок твору; вчити відчувати настрій та ритмічний зміст запропонованих творів; засобами музичного мистецтва виховувати любов до народних традицій, музичного мистецтва.

Методично-дидактичне забезпечення уроку. Музичний інструмент (за наявності — фортепіано, баян, акордеон), комп'ютер (для транслявання), програвач CD, музично-темброві інструменти, підручник Лобова О. В. Музичне мистецтво: підр. для 4 кл. загальноосвіт. навч. закладів. — К.: Школяр, 2015. — 176 с.: іл., робочий зошит, «Хрестоматія» та «Фонохрестоматія» з музики 4 клас.

Хід уроку

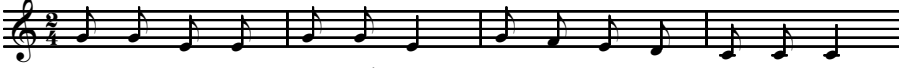
I. Організаційна частина.

Наш урок цікавим буде!
Казку люблять усі люди!
І дорослі, і малі,
Тобто — й наші школярі.
Будемо ми працювати
Й руку вправно піднімати.
Казка кличе нас усіх,
Починаємо мерщій!

1. Вхід до класу під звучання пісні (за вибором учителя).

2. Музичне привітання.

Вчитель Учні

Дзень - дзе - лень дзве - нить дзві - нок, вже по - чав - ся в нас у - рок.

Вчитель Учні

Доб - рий день! Доб - рий день!

II. Розспівування.

Тік - так, тік-так, тік - так, тік-так, хто там кро-ку-є гуч - но так? Тік - так.

III. Ритмічні вправи.

Сорока-ворона

Со - ро - ка - во - ро - на на при - піч - ку си - ді - ла, діт - кам каш - ку

ва - ри - ла, о - по - ло - ни - ком мі - ша - ла, ді - ток го - ду - ва - ла.

Сорока-ворона
на припічку сиділа,
діткам кашку варила,
ополоником мішала,
діток годувала.

IV. Повідомлення теми уроку.

1. Робота з підручником (с. 3–5).
 - а) Читання віршів на с. 3–4.
 - б) Аналіз віршів.
 - З чим асоціюється музичний клас?
 - З ким ми можемо вирушити в подорож?
 - Що таке музика?
 - Де діти спілкуються з музикою?
 - в) Робота з музичним словничком.
2. Музична гра Василя Верховинця.

Дибидиби

Дійові особи

Бабусі — усі дівчата
Дідусі — усі хлопчики
Ведучий — старша дитина.

Реквізит:

хусточки для Бабусь (за бажанням).

Опис гри

Після того, як діти утворять коло і вивчать пісню, вихователька з Ведучим розмішують їх у колі так, щоб кожен Дідусь став біля своєї Бабусі (рис. 1).

Далі вихователька (чи Ведучий) подає команду:

І бабусі, й дідусі,
Станьте парами усі!

За цієї команди кожен хлопчик бере правою рукою ліву руку своєї дівчинки, і кожна пара, звичайно, з допомогою старших, повертається наліво. Таким чином утворилося два кола: зовнішнє — хлопчаче, внутрішнє — дівчаче (рис. 2).

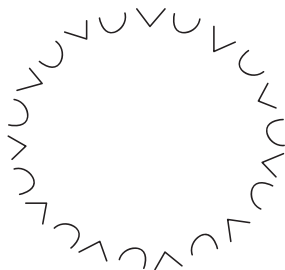

Рис. 1

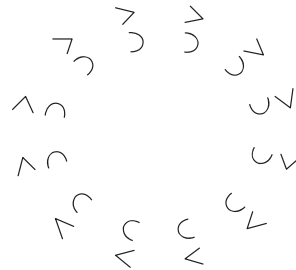

Рис. 2

Ведучий подає нову команду:

І бабусі, і діди,
В ліс рушайте по гриби.

За цим сигналом діти «вирушають у дорогу»: вони починають ходити парами по колу вліво (або вправо), співаючи пісню:

Дибидиби, дибидиби.
Пішла баба по гриби,
А дід по опеньки
В неділю раненько. } Дівчі

Як тільки пісня закінчиться, вихователька (або Ведучий) промовляє:

Ми у лісі, ось дубочки,
А під ними є грибочки.

Діти зупиняються (або продовжують рух), починають співати знову і в ритмі пісні вдають, ніби збирають гриби: в одному такті «дибидиби» вони нахиляються і опускають праву руку дотолу, в наступному такті «дибидиби» — ви-

простовуються і правою рукою торкаються долоні лівої руки, немов кладуть зірваний гриб у кошик, і так далі, до кінця. Під час «збирання» пісня співається один раз або двічі, але не більше.

Примітка. Спочатку ця гра виглядатиме хаотично. Не всі будуть нахилятися і випростовуватися разом, дехто втомиться і зупиниться, дехто просто задивиться на «збирачів». Почується веселий сміх. Хай педагог не турбується, що не всі «збиратимуть» ритмічно, що пісня буде перериватися веселим сміхом, а деякі завзяті «грибники» навіть зовсім виб'ються із кола. Чим більше хаосу та безладдя, тим веселішою буде гра. Головне — аби діти бавилися з охотою. Оскільки не можна дозволити, щоб таке безладдя тривало довго. Через деякий час, подавши умовний знак (можна дзвіночком), вчителька припиняє гру. Діти повертаються до кола, стають парами, кожен Дідусь біля своєї Бабусі, і збирання грибів починається знову. Тепер хаосу і безладдя буде менше.

Згодом, коли вихованці добре освоюються з грою, на кожне чергове повторення пісні можна буде провести одну по одній такі дії:

1. Закінчивши збирання грибів парами, Дідусі ніби втомлюються і сідають на підлогу, а Бабусі продовжують збирання, причому кожна Бабуся кружляє навколо свого Дідуся.
2. Потім відпочивають Бабусі, а Дідусі кружляють навколо них.
3. Дідусі сідають знову і співають пісню самі, а Бабусі, збираючи гриби, мовчки рухаються по колу одна за одною, аж поки не підійдуть до своїх Дідусів.
4. Сідають і продовжують спів тільки Бабусі, а Дідусі рухаються по колу один за одним, аж поки не підійдуть до своїх Бабусь.
5. Бабусі і Дідусі, співаючи разом, рухаються по колу в протилежних напрямках до зустрічі на своїх попередніх місцях.
6. Бабусі й Дідусі, збираючи гриби, розходяться по всій кімнаті, хто куди захоче, а на умовний знак (дзвіночок) біжать на свої попередні місця.
7. Як тільки усі пари появляються в колі і настане тиша, Ведучий подає нову команду:

Повні кошики грибів —
Час додому йти під спів.

Діти рушають парами по колу, ніби вертаються з лісу додому, останній раз співаючи пісню «Диби-диби».

Гра має цікавий вигляд, коли кожна її дія (між дзвониками) переходить в іншу без перерви.

Мета гри. Гартувати дитячий організм виконанням гімнастичних вправ (нахиляння корпусу із згинанням ніг в колінах та випростовування). Розвивати почуття ритму (ритмічні рухи під спів). Розвивати увагу (реакція на дзвоник та на команди Ведучого).

Диби-диби

Слова народні

Швидко

Музика В. Верховинця

Диби-диби, диби-би,
Пішла баба по гриби,
А дід по опеньки } Двічі
В неділю раненько. }

3. Продовження роботи з музичним словничком (с. 5).

- а) Повторення правил поведінки у музичному класі.
- б) Правила під час співу.

4. Актуалізація опорних знань.

- а) Робота з підручником (с. 6).

Ще Ніцше казав: «Без музики життя було б помилкою». Це насправді так. І в житті сучасної людини музика відіграє дуже важливу роль. Ми слухаємо розмаїту музику вдома, ходимо на концерти, відчуваємо збудження, коли звучить знайома мелодія, плачемо або сміємося, коли у динаміках лунає голос улюбленого виконавця.

Музика супроводжує нас по дорозі додому чи на роботу, вночі чи вдень. Серед нас багато таких, які не уявляють свого життя без ритмічних звуків. А деякі навіть впадають у депресію, коли ламається їх кишеньковий програвач. Все це відомо кожному меломану.

Музика — вид мистецтва, що відображає дійсність і впливає на людину за допомогою осмислених і особливим чином організованих звукових послідовностей, котрі складаються в основному з тонів.

Музика — мова людської душі. Вона змушує кожного переживати, надає нам моральні сили, підказує уяві цікаву думку, збагачує почуття та інтелект.

Музика — це найчудодійніший, найтонший засіб залучення до добра, краси, людяності. Слухаючи музику, людина пізнає себе.

Мúзи, Мúси, Аонíди — у грецькій міфології дочки Зевса й Мнемосіни, богині поезії, мистецтв і наук. Вони жили на вершинах беотійських гір Гелікон і Парнас, де б'є священне Кастальське джерело, однак їхньою улюбленою оселею були узгір'я Піерії під Олімпом.

За місцевостями, де жили музи, вони мали епітети: аоніди, аонійські сестри, парнасида, касталіди, гіппокреніди, пієриди.

Спочатку кількість муз була невизначена: вони вважалися покровительками пісень і танців. У пізніші часи муз стало дев'ять і кожній з них доручили певне мистецтво, яке вона повинна була особливо пильнувати. Щоб легше було розпізнати, якою галуззю мистецтва чи науки опікується муза, її зображували в скульптурах і на малюнках з постійними атрибутами. Музи мали свої храми, які називались мусейонами (звідси — «музей»).

Як богині співу музи були пов'язані з Аполлоном, що мав епітет Мусaget — Проводир муз. У Римі муз називали *каменами*. Гесіод, який вважався жерцем муз, змалював їх у «Теогонії».

Аонíди (грец. *Aonides*) — наймення муз, яке походить від назви частини Беотії, де був центр культу муз.

У переносному значенні музи — натхнення, творчість.

Ім'я музи	Чим опікується
Калліопа	епічна поезія
Евтерпа	лірична поезія
Мельпомена	трагедія
Талія	комедія
Ерато	любовна поезія
Полігімнія	пантоміма і гімни
Терпсихора	танці
Кліо	історія
Уранія	астрономія

5. Робота в зошиті.

V. Слухання музики.

Українські народні мелодії (в'язанка).

1. Слухання.

2. Обговорення.

3. Аналіз.

4. Робота з підручником (с. 7).

Соло в музиці:

Музичний твір для одного голосу або інструмента.

В опері, симфонії та інших великих музичних творах — самостійна партія для одного голосу чи інструмента.

Соло — виступ одного персонажа (співака, інструменталіста).

Хор (грец. *χορός*) — колектив співаків; організований колектив співаків, який здатен виконати будь-який твір на найвищому професійному рівні; колектив співаків, які разом виконують який-небудь вокальний твір з інструментальним супроводом чи без нього.

Оркестр (від грец. *ὀρχήστρα* — майданчик античного театру, від *ὀρχέομαι* — танцюю), в сучасному значенні — колектив музикантів, призначений для су-місного виконання музичних творів.

У Давній Греції оркестром (точніше, «оркестрою») називали круглий або, пізніше, напівкруглий майданчик театру, на якому грали актори, хор та статисти, в той час, як глядачі розміщалися навколо оркестри — в театроні, а реквізити, бутафорія та місце для перевдягання акторів розміщувалося в окремому шатрі — скені. Термін «оркестр», у значенні місця розташування для музикантів, розуміли до середини XVIII ст. і навіть значно пізніше.

Ансамбль в музиці — це:

- спільне злагоджене виконання муз. твору кількома учасниками;
- п'єса для невеликого складу виконавців (дует, тріо і т. д.);
- музичний колектив — гурт, група музикантів, що разом виконують твір.

VI. Фізкультхвилинка.

Я, мама і тато

Мама є, *(плеснути і підстрибнути)*

Ось тато йде, *(походити по колу)*

Я за ними добігаю, *(біг на місці)*

Мама — сонце, *(руки вгору)*

Тато — небо, *(руки в сторони)*

Я — квітонька в гаю! *(присісти, руки до личка)*

VII. Вивчення пісні.

Музика О. Злотника, слова О. Вратарьова «Музика рідного дому».

1. Робота з підручником (с. 8).

2. Слухання пісні у виконанні вчителя чи фонограми +.

3. Обговорення.

- Які почуття викликала у вас дана пісня?
- Чому?
- Яку картину ви б намалювали до цієї пісні?

4. Робота над піснею.

а) Сольфеджування пісні.

б) Спів за фразами.

в) Музично-ритмічний супровід пісні.

5. Робота з підручником (с. 9).

— Аналіз картини Р. Ющака «В рідний дім».

- Що найперше ви сприйняли, глянувши на цю картину?
- В який період часу відбувалися події, зображені на картині?
- Порівняйте картину з розученою піснею.

VIII. Пізнавальний екскурс в минуле.

1. Цікаві розповіді.

Україна... Рідний край. Золота чарівна сторона. Земля, рясом завітчана, зелом закосичена. Скільки ніжних і ласкавих слів придумали люди, щоб висловити гарячу любов до Тебе!

З давніх-давен линули по світу слова про неньку-Україну, про її щирий і працьовитий народ, про її лани широкополі, гаї зелені, тихі ріки та озера.

А українська пісня — це запашна й прекрасна гілка на дереві світової культури.

Відродження України, її духовності неможливе без рідної пісні, яка жила вічно з нашим багатостраждальним народом і дійшла до нас, як найдорогоцінніший скарб, що підтримував душу християнина-українця впродовж його життя, передався у спадок з покоління в покоління.

Український народ на перехрестях своєї нелегкої долі ніколи не розлучався з рідною піснею, яка була йому супутницею на пшеничному полі, в тяжкому бою з ворогом, в неволі на чужині. Українська пісня пройшла випробування на невмирущість і зараз чарує мільйони людських сердець, сяючи дивовижною чудо-квіткою у різнобарвному вінку світової народної творчості.

Краса цієї чудо-квітки народжена добротою української душі, мальовничістю української природи, багатством і щедрістю батьківської землі.

Пісне! Велична, рідна, пісне!
Розправ свої високолетні крила
В великий день!
Без тебе серце в грудях трісне.
З тобою викрешемо з серця,
Як з кресила,
Святий огонь.
І підемо, через побіду в полі,
Омити з крові й ран, на зустріч волі.

Р. Купчинський

Пісня — душа людини. У пісні є наше героїчне минуле, що не забувається. Це — наче деревце, посаджене біля вікна, що не один рік дає плоди, це — наче дерево роду, що глибоким корінням тягнеться у минулі роки.

Легенда про пісню

Якось Господь Бог вирішив наділити дітей світу талантами. Французи вибрали елегантність і красу, угорці — любов до господарювання, німці — дисципліну і порядок, діти Росії — владність, Польщі — здатність до торгівлі, італійці отримали хист до музики...

Обдарувавши всіх, підвівся Господь Бог зі святого трону і раптом побачив у куточку дівчину. Вона була боса, одягнута у вишивану сорочку, руса коса переплетена синьою стрічкою, а на голові багрянів вінок з червоної калини.

— Хто ти? Чого плачеш? — запитав Господь.

— Я — Україна, а плачу, бо стогне моя земля від пролитої крові, пожеж. Сини мої на чужині, на чужій роботі, вороги знущаються із вдів і сиріт, у своїй хаті немає правди і волі.

— Чого ж ти не підійшла до мене скоріш? Я всі таланти роздав. Як же зарадити твоєму горю?

Дівчина хотіла вже піти, та Господь Бог, піднявши правицю, зупинив її.

— Є у мене національний дар, який уславить тебе на цілий світ. Це пісня.

Узяла дівчина-Україна дарунок і міцно притисла його до серця. Поклонилася низенько Всевишньому і з ясним обличчям і вірою понесла пісню в народ. З тих пір і дивує весь світ українська пісня.

Завдяки пісні ми можемо висловити свої почуття, переживання, радість і смуток, любов і гнів. А ще ми можемо помолитися.

Найголовніший тип музики — пісня. Пісня — це завжди мелодія. Мелодія — найважливіша ознака будь-якої музики (танцювальної, маршової).

Танець — вид мистецтва, в якому засобами створення художнього образу є рухи й положення тіла танцюристів. Кожен танець має свої особливості — ритмічний малюнок, мелодію, метр, темп, гармонію, рухи. Танці виконуються як окремі концертні твори або як один із номерів балету чи опери. Існують цілі збірки танців, об'єднані в один твір. Кожен народ має свої улюблені танці:

- Українці — гопак, козачок.
- Росіяни — камаринська, тропак.
- Білоруси — бульба, крижачок.
- Чехи — полька, фуріант.
- Угорці — чардаш.
- Норвежці — салінг, спрінгданс.

- Австрійці та німці — вальс.
- Поляки — полонез, мазурка.
- Французи — менует, гавот.

2. Аналіз почутого.

3. Цікаві розповіді.

Басчка «Як виникли ноти?»

Піднімаючись до вершини гори, Акизум помітила, що звуки через кожні сім кроків повторюються, але з іншим забарвленням. І для того, щоб краще їх запам'ятати, вона придумала імена для звуків.

Так виникли До, Ре, Мі, Фа, Соль, Ля, Сі, під загальною назвою — ноти.

Казка «Де живуть ноти?»

Гілочка чарівної яблуньки, яка з'явилася на подвір'ї біля палацу, нахилилася трошки вбік. Деревце слухало щебетання пташок, дзюрчання струмочка, пісні дощику та дзвін краплин.

«Яка красива музика звучить навколо! — подумало деревце. — Але як зробити, щоб люди почули й зрозуміли музику?.. А може, кожен звук матиме на гілочці своє місце? Одначе звуки ми тільки чуємо, побачити їх не можна. Що ж придумати, щоб усі змогли вздріти їх?.. Звісно! Як тільки звук сяде на гілочку, я перетворю його у кружок — ноту».

А звуків є всього сім — ціла сім'я. І всі вони дуже різні, як звичайно й буває у родині.

І розлетілися звуки-ноти по гілочках. Першою від самого сонечка прилетіла сонячна нота — Соль — і розташувалася на другій гілочці. Її мила подруга — Мі — на першій. Фантастична нота — Фа — поселилася між ними. Вони весело розмовляли між собою музичною мовою.

Прислухаємось.

(Звучить пісенька, яка складається з цих трьох нот).

Незбаром прилетіли ще дві подружки; вони не дуже любили, коли жарко, і хотіли розташуватися нижче, ближче до землі, струмочка. Одна з них рішуче зайняла місце під першою гілочкою. Це була нота — Ре.

(Можна дограти пісеньку до кінця, із додаванням ноти — Ре).

А скромній і добрій ноті — До — місця на гілочці не вистачило.

«Що ж робити? — подумало деревце. — Як знайти місце для доброї ноти та куди її поселити?»

Довго літав у повітрі добрий звук, що ніяк не міг перетворитися в ноту: адже ж на нижніх гілочках усі місця були вже зайняті. І раптом деревце зраділо. «Я звернусь за допомогою до нашого Музичного короля. Ось нехай він і вирішить усі музичні справи», — вирішило воно.

Подивіться, який красивий цей король: високий, стрункий *(можна показати малюнок)*. На голові в нього — корона. Однією рукою він міцно тримає гілочку, щоб ніхто не забув, що перша сонячна нота прилетіла саме на неї. Другою — показує, куди сідати всім іншим.

Деревце зраділо, що в музичній державі з'явився король: адже без нього незрозуміло, це ноти чи, може, картоплинки?

Подумав Музичний король, куди ж поселити добрий звук-ноту і вирішив: попросу я деревце, щоб воно подарувало їй маленьку гілочку, де змогла б розміститися недалеко від своїх подруг.

Так і вийшло. Поселилася добра нота на маленькій гілочці, та й досі сидять ці нотки на тих самих місцях. А люди подивилися, де розташовані ноти, запам'ятали й стали краще розуміти музику.

Але раптом до чарівного дерева прилетіли ще два звуки: лагідний — Ля та самостійний — Сі. Першим почав вибирати собі місце самостійний звук. Він хотів поселитися трішки далі від усіх ноток, оскільки любив самостійність. Третя гілочка яблуньки йому дуже сподобалася.

Лагідний звук — Ля — зовсім невпевнено вибрав собі місце біля сонячної ноти, тому що любив тепло. Він був спокійний, тихий і ніскілечки не заважав своїй сусідці, ноті — Сі. І зажили ноти-подружки душа в душу, як у хорошій сім'ї.

4. Робота в зошиті.

IX. Підсумок уроку. Релаксація.

- Над якою темою ми сьогодні працювали?
- Хто така муза?
- Звідки походить назва муз?
- Яку пісню ви розучили?
- Які вона передає настрої?

Вчитель Учні

Дзень - дзе - лень дзве - нить дзві - нок, вже за - кін - чив - ся у - рок.

Вчитель Учні

До по - ба - чен - ня, до по - ба - чен - ня.

X. Вихід з класу під звучання пісні (за вибором учителя).

УРОК 2

Тема. Джерела і традиції української народної музичної творчості. Казка про музичні краплини. Антоніо Вівальді. Пори року — слухання. Музика О. Злотника, слова О. Вратарьова «Музика рідного дому» — повторення. Музика і слова О. Лобової «Вперше осінь йшла до школи» — розучування (с. 10–15).

Мета. Продовжувати ознайомлювати учнів з джерелами та традиціями української народної музичної творчості; збагачувати їх знання з музичного мистецтва; виховувати інтерес до народного та всесвітнього фольклорів.

Методично-дидактичне забезпечення уроку. Музичний інструмент (за наявності — фортепіано, баян, акордеон), комп'ютер (для транслявання), програвач CD, музично-темброві інструменти, підручник Лобова О. В. Музичне мистецтво: підр. для 4 кл. загальноосвіт. навч. закладів. — К.: Школяр, 2015. — 176 с. : іл., робочий зошит, «Хрестоматія» та «Фонохрестоматія» з музики 4 клас.

Хід уроку

I. Організаційна частина.

Доброго ранку! Доброго дня!
Доброго вчора, сьогодні, щодня.
Хай не псується годинник на вежі,
Хай буде все на землі, як належить,
Сонце — як сонце, літо — як літо,
Дощик — як дощик, діти — як діти.
Миру бажаєм кожній родині,
Щастя, здоров'я — кожній дитині.

1. Вхід до класу під звучання пісні (за вибором учителя).

2. Музичне привітання.

II. Розспівування.

III. Ритмічні вправи.

Вчитель Учні Вчитель

Жаб - ки, жаб - ки, ква - ква - ква, ве - се - ло стри - ба - ють,
Ко - ше - ня - та, мур - мур - мур, мо - лоч - ко ли - ка - ють,

Вчитель Учні Вчитель

гу - се - ня - та, га - га - га, ла - гід - но спі - ва - ють,
цу - це - ня - та, гав - гав - гав, всіх о - хо - ро - ня - ють.

IV. Повідомлення теми уроку.

1. Робота з підручником (с. 10–11). Повторення раніше вивченого матеріалу.

У стародавні часи люди уявляли, що наша планета Земля — це велика кругла тарілка, схожа на гігантський плоский щит, що тримається на трьох китах, які плавають в океані.

Саме про цих «трьох китів» ми сьогодні поговоримо, адже вони тісно пов'язані з музичним мистецтвом. Цей вислів у музиці умовний. Його вживають, коли говорять про три основні жанри музики, три основні типи музики.

Далі вчитель грає марш, учні повинні визначити характер, тип цієї музики, до якої галузі вона належить. Тобто, це — **марш**. Це **перший кит**.

Потім звучить полька, вальс, гопак. Що це звучало? Танці. **Танець** — це **другий кит**.

І, нарешті, звучить музичний уривок пісенної мелодії без супроводу. **Пісня** — це **третій кит**.

В музичному творі можуть бути поєднані різні типи музики (пісня, танець, марш). **Пісня, танець, марш** — є основою всіх жанрів (видів) вокальної та інструментальної музики.

Звісно, немає на землі, та й ніколи не буде людини, яка б не заспівала за своє життя хоча б однієї пісні, не станцювала хоча б одного танцю, не брала участі хоча б раз у якійсь маршовій процесії. А пригадаймо нас, маленьких. Хіба ми ще задовго до школи не співали якихось простих пісеньок, не танцювали чи не крокували під музику маршу?

Отже, зробимо висновок: без «трьох китів» жодна людина — ні доросла, ні маленька — просто не зможе обійтися.

Пісня — (лат. cantus, іт. canzone, фр. chanson, англ. song, нім. Lied тощо) — найбільш поширена форма вокальної музики, яка поєднує поетичний та музичний образи, а також загальна назва твору, призначеного для вокального виконання. Жанрова класифікація П. здійснюється за різними ознаками:

1. Народні та професійні.
2. Ліричні, героїчні, хороводні, обрядові, любовні, сатиричні, танцювальні, естрадні тощо.
3. За походженням — міські, сільські, бурлацькі, стрілецькі, жниварські, рекрутські, авторські, туристичні та ін.
4. За складом — одноголосні та багатоголосні.
5. За формою виконання — сольні, ансамблеві, хорові, без супроводу і з супроводом. Музична форма пісні пов'язана зі структурою поетичного тексту.

Найбільш поширеною є куплетна форма. Плідно працювали в жанрі О. Білаш, І. Дунаєвський, В. Івасюк, Є. Козак, А. Кос-Анатольський, О. Кошиць, М. Леонтович, М. Лисенко, І. Лученок, С. Людкевич, П. Майборода, О. Пахмутова, А. Петров, Р. Паулс, К. Стеценко, А. Філіпенко, І. Шамо, В. Шаповаленко та інші.

Робота з музичним словником (с. 11).

Жанр — це поділ будь-якого виду мистецтва за тематичними, структурними або функціональними принципами. В кожному виді мистецтва система жанрів складається по-своєму. Наприклад, у **літературі** жанри визначаються на

підставі належності твору до літературного роду, провідної естетичної якості та ідейно-оцінного настрою (сатиричного, патетичного, трагічного та ін.), а також обсягу твору і способу побудови образу (символіка, алегорія, документальність тощо). В музиці жанри розрізняються: за способом виконання (вокальні або інструментальні, сольні, ансамблеві, оркестрові, хорові); за призначенням (марш, колицьова, обрядова пісня і т.д.); за місцем та умовами виконання (камерна, симфонічна, кіномузика тощо). В живопису жанри визначаються за предметом зображення (портрет, натюрморт, пейзаж, історичний і т.д.), а також за характером зображення (станковий, монументальний, декоративний живопис, мініатюра тощо). Свої жанрові системи мають також кінематограф, театр та інші види мистецтв.

Музичний жанр — різновид музичного твору. Головними музичними жанрами є пісня, танець і марш.

2. Пізнавальна бесіда (з використанням підручника, с. 12).

Динаміка

Динаміка в музиці — одна зі сторін організації музики, тісно пов'язана з силою звучання, дією різних акустичних компонентів.

Основні позначення динаміки:

- ***f*** (італ. *forte*, читається форте) — голосно, сильно.
- ***p*** (італ. *piano*, читається піано) — тихо, слабко.

Проміжні градації динаміки:

- ***mf*** (італ. *mezzo-forte*, читається мецо-форте) — помірно голосно.
- ***mp*** (італ. *mezzo-piano*, читається мецо-піано) — помірно тихо і т. д.

Максимальна та мінімальна динаміка позначається двома або більшою кількістю знаків, наприклад:

- ***ff*** (фортисимо, італ. *fortissimo*) — дуже голосно.
- ***pp*** (піанісимо, італ. *pianissimo*) — дуже тихо.

Для позначення поступової зміни гучності використовуються такі терміни:

- *крецендо* (італ. *crescendo*), поступове посилення звучання,
- *димінуйендо* (італ. *diminuendo*), або декрецендо (італ. *decrescendo*) — поступове ослаблення. У нотах вони позначаються скорочено як *cresc.* і *dim.* (або *decresc.*).

Для цих же цілей використовуються особливі знаки, що являють собою пари ліній, з'єднаних з однієї сторони й розбіжних з іншої. Якщо лінії ліворуч праворуч розходяться (<), це означає посилення звуку, якщо сходяться (>) — ослаблення. Наступний фрагмент нотного запису вказує на помірно голосний початок, потім посилення звуку, а далі — його ослаблення:

Позначення *cresc.* и *dim.* можуть супроводжуватися додатковими вказівками *росо* (поко — трохи), *росо а росо* (поко а поко — мало-помалу), *subito* або *sub.* (субіто — раптово) тощо.

Динаміка є важливим виражальним засобом, здатним впливати на сприймання музики, викликати у слухачів різноманітні асоціації. Використання динаміки зумовлюється змістом і характером музики, особливостями її структури та стилю. Логіка співвідношення музичних звучань — одна з основних умов художнього виконання.

Темп

Темп (італ. *tempo* від лат. *tempus* — час) — означення швидкості виконання і характер руху музичного твору, а також один із засобів музичної виразності (ЗМВ). Позначається словами, а з середини 19 століття також точним позначенням метронома. В сучасній розважальній музиці для позначення темпу використовується величина bpm (beat per minute), еквівалентна класичному позначенню метронома.

З початку 18 століття встановилося 5 основних позначень темпу: дуже повільно — ларго (largo), повільно — адажіо (adagio), ходою — анданте (andante), швидко — алегро (allegro), дуже швидко — престо (presto). Іноді темп позначається посиленням на загальновідомий характер руху, наприклад: «в темпі маршу», «в темпі вальсу» тощо.

Темп може служити позначенням цілої п'єси або окремих самостійних частин твору, якщо вони не мають спеціальної назви.

Також в бальних танцях темп можуть вимірювати в тактах на хвилину.

Найуживаніші позначення темпів та їх значення у bpm		
Позначення	Значення	Метро- ном — чверток на хвилину (bpm)
Повільні темпи		
grave	важко, дуже повільно	40-48
largo	широко	44-52
largamente	протяжно	46-54
adagio	повільно, спокійно	48-56
lento	повільно, швидше ніж largo	50-58
lentamente	повільно, швидше ніж lento	52-60
larghetto	доволі широко	54-63
andante assai	дуже спокійним кроком	56-66
adagietto	доволі повільно	58-72
Помірні темпи		
andante	ходою, в темпі повільного кроку	58-72
andante maestoso	урочистим кроком	60-69
andante mosso	жвавим кроком	63-76
comodo	не поспішаючи, невимушено	63-80
andante non troppo	не швидким кроком	66-80
andante con moto	зручно, не поспішаючи	69-84
andantino	трохи швидше за andante	72-88
moderato assai	дуже помірно	76-92
moderato	помірно, стримано	80-96
con moto	з рухом	84-100
allegretto moderato	помірно жваво	88-104
allegretto	рухливо, трохи повільніше за allegro	92-108
allegretto mosso	швидше, ніж allegretto	96-112
animato	жваво	100-116

animato assai	дуже жваво	104-120
allegro moderato	помірно швидко	108-126
tempo di marcia	у темпі маршу	112-126
allegro non troppo	швидко, але не занадто	116-132
allegro tranquillo	швидко, але спокійно	116-132
Швидкі темпи		
allegro	рухливо, весело	120-144
allegro molto	цілком швидко	138-160
allegro assai	цілком швидко	144-168
allegro agitato	цілком швидко, схвильовано	152-176
allegro vivace	значно швидко	160-184
vivo	жваво, швидко, швидше, ніж allegro	168-192
vivace	швидше, ніж allegro, але повільніше, ніж presto	—
presto	поспішаючи, дуже швидко	184-200
prestissimo	швидко в найвищій мірі, ще швидше за presto	192-208

1. Музична гра Василя Верховинця «Диби-диби» (див. урок № 1).

V. Слухання музики. Антоніо Вівальді «Пори року».

1. Загальні відомості про композитора.

Антоніо Лучіо Вівальді — італійський композитор, скрипаль-віртуоз, священик, автор більш як сорока опер, кантат, ораторій, творець жанру сольного інструментального концерту.

Народився 4 березня 1678 р. у Венеції. Його батько, цирюльник і сам талановитий скрипаль (дехто називав його віртуозом), допомагав сину розпочати музичну кар'єру і записав його до оркестру Капели Святого Марка, де Антоніо був поціновуваним віолончелістом.

1703 року Вівальді став священиком. Невдовзі, 1704-го, він отримав дозвіл не брати участь у служінні святої меси через слабке здоров'я і став учителем скрипки у сирітському притулку для дівчат у Венеції. Невдовзі після призначення сироти почали отримувати поціновування і повагу навіть за кордоном; Вівальді написав для них більшість своїх концертів, кантат і духовної музики. У 1705 видана перша збірка його робіт, а потім — багато інших.

Не всім відомо, що більшість репертуару композитора відкрили тільки в першій половині 20-го століття у Турині та Генуї, але опублікували у другій половині. Музика Вівальді інноваційна, ламає усталені звичайні схеми; він дав яскравість формальній та ритмічній структурі концерту, повторно шукаючи гармонійні контрасти, винайшов інноваційні мелодії і теми. Більш того, маестро був здатний створити неакадемічну музику, призначену для поціновування широкою аудиторією, а не лише інтелектуальною меншістю.

Антоніо Вівальді вважається одним із композиторів, що почали розвивати музику бароко до стилю імпресіонізму. Його концерти і арії мали глибокий вплив на Йогана Себастьяна Баха, котрий переклав декілька концертів Вівальді для соло клавіатури і декілька для оркестру.

Збереглося кілька творів мистецтва, на яких зображено Вівальді. Так, у 1723 і 1725 роках портрети композитора написав французький художник Франсуа Морелон де ля Каве.

Антоніо Вівальді є автором 90 опер; також створив понад 500 концертів та написав більш як 100 сонат для різних інструментів. А ще в його доробку — світські кантати, серенади, симфонії.

Композитор зробив істотний внесок у розвиток інструментування, він першим застосував гобої, валторни, фаготи та інші інструменти як самостійні, а не дублюючі.

Помер великий музикант у Відні 28 липня 1741 р.

2. Обговорення. Аналіз твору.

VI. Фізкультхвилинка.

Добре те, що сонце світить! *(руки вгору)*

Добре те, що вітер віє! *(колихаються)*

Добре те, що цей ось ліс *(присідають)*

Разом з нами ріс і ріс! *(підтягуються)*

Добре те, що в нашій річці синя, не брудна вода
(імітують купальні рухи).

І мене матуся рідна після школи зустріча. *(стрибають)*

Добре гратися надворі, *(плещуть у долоні)*

Добре вчитися у школі! *(сідають за парти)*

VII. Вивчення пісні.

Музика і слова О. Лобової «Вперше осінь йшла до школи».

1. Слухання пісні у виконанні вчителя чи фонограми +.

2. Робота над піснею.

VIII. Пізнавальний екскурс в минуле.

1. Музичний словничок. Концерт.

2. Цікаві розповіді.

Концерт (від італ. concerto — концерт, гармонія, згода; від латин. concerto — змагаюся) — музичний твір, в якому менша частина інструментів, що беруть участь, або голосів протистоїть більшій їх частині чи всьому ансамблю, виділяючись за рахунок тематичної рельєфності музичного матеріалу, барвистості звучання, використання всіх можливостей інструментів або голосів. Найбільш поширені До. для одного виконуючого соло інструменту з оркестром, рідше зустрічаються До. для 2—4 інструментів з оркестром. Вокально-інструментальний До. поліфонічного складу виник в Італії на рубежі 16—17 ст. Перші зразки інструментального До. з'явилися також в Італії наприкінці 17 ст. Класичний тип інструментального До. склався в творчості І. Гайдна, В. А. Моцарта і Л. Бетховена. Яскраві зразки фортепіанного концерту належать Р. Шуману, Ф. Шопену, І. Брамсу, Е. Грігу, скрипкового. — Н. Паганіні, Ф. Мендельсону, І. Брамсу, віолончельного — А. Дворжаку. Існують До. для флейти, гобоя, кларнета, валторни і ін. інструментів з оркестром.

3. Робота в зошиті.

IX. Нотна грамота.

1. Розучення поспівки (с. 13).

2. Робота з підручником (с. 14—15).

3. Цікаві розповіді.

Хто придумав ноти?

Перш ніж відповісти на це запитання, ми мусимо розуміти, що музика супроводжувала життя людини у всі часи. Без музики і танцю не відбувалося жодного дійства — чи то підготовка до полювання у мисливців, чи до сівби, чи святкування доброго врожаю, чи вдалого полювання. Ритуальні дійства первісної людини, храмові богослужіння супроводжувалися музичним виконанням.

І чим складнішою ставала музика, тим актуальнішою була передача кращих її взірців наступним поколінням.

Перші зразки запису мелодій сягають сивої давнини. Відомо, що в Древній Індії та Китаї вміли це робити. До нас дійшов клинопис Стародавнього Вавилону із музичним записом, якому більше 4,5 тисячі років.

У Стародавній Греції музична культура була на високому рівні. Зокрема, видатний математик Піфагор, який жив 2,5 тисячі років тому, відомий своїми відкриттями у музиці.

У Київській Русі також існувала власна система запису музики, яка має назву невменний (знаменний) безлінійний нотний запис.

Та відомий нам зараз нотний запис безпосередньо пов'язують з ім'ям Гвідо д'Ареццо (Гвідо Аретинський) — італійського монаха, вчителя хорового співу, який жив близько тисячі років тому.

На меморіальній дошці з дому, у якому свого часу мешкав видатний музикант, ми можемо бачити запропоновану ним систему нотного запису, яка дуже нагадує сучасну.

На нотному стані, котрий складається з чотирьох лінійок, зліва записується ключ, а далі — ноти, яких на той час було шість.

Досить кумедне походження назви нот, запропоноване Гвідо Аретинським, — це перші склади рядків гімну співаків, з проханням захистити їх від раптової хрипоті. Такий спосіб позначення мав на меті полегшити процес запам'ятовування звуків. Ось текст цього гімну на латині:

*UT queant laxis
REsonare fibris
MIra gestorum
FAMuli tuorum,
SOLve polluti
LABii reatum,
Sancte Ioannes.*

Назва цих нот практично без змін дійшла до наших часів: **УТ, РЕ, МІ, ФА, СОЛЬ, ЛЯ**. Згодом **УТ** замінили на більш мелодійнішу **ДО**, і додали сьому ноту **СІ**.

А ось як виглядає сучасний нотний запис:

Ноти

Як зустрілись **До** і **Ре** — кожна ротика дере.

Тут прийшло маленьке **Мі**:

«Чом співаємо самі?»

Тут спішать **Фа, Соль, Ля, Сі** —

«Заспіваймо разом всі!»

До — горобчика гніздо.

Ре — пташки серед дерев.

Мі — так весело мені.

Фа — для пісеньки слова.
 Соль — співає дівтора.
 Ля — розквітла вся земля.
 Сі — зроби усім добро.
 І вернімось знову в До.

Перш ніж розпочати вчити нотки, треба знати, що людина звичайно здатна чути набагато більше звуків, ніж сім. Але для зручності всі звуки згруповані в октави.

Октава — це сім наших ноток, які періодично повторюються. Всього є вісім октав.

Їхня назва від найнижчої до найвищої — субконтроктава, контроктава, велика, мала, перша, друга, третя, четверта.

На малюнку ми бачимо нотки першої октави.

Нота «ДО» першої октави міститься під нотним станом, на першій додатковій лінійці.

Нота «РЕ» першої октави міститься безпосередньо під нотним станом.

Нота «МІ» першої октави міститься на першій лінійці нотного стану.

Нота «ФА» першої октави міститься на першому полі нотного стану.

Нота «СОЛЬ» першої октави міститься на другій лінійці нотного стану.

Нота «ЛЯ» першої октави міститься на другому полі нотного стану.

Нота «СІ» першої октави міститься на третій лінійці нотного стану.

X. Підсумок уроку. Релаксація.

XI. Вихід з класу під звучання пісні (за вибором учителя).

Методична скарбниця

• Гра на музичному інструменті (скрипці, фортепіано, гітарі та інших), особливо віртуозна, розкриває в людини творчі задатки, які пізніше можна застосовувати в будь-якій іншій діяльності. Музика дарує людині велику уяву та гнучкість розуму, збільшує здатність людини до творчого осяяння, розвиває інтуїцію.

І це ніяка не містика, а науково доведені факти.

Справа у тому, що коли ми граємо на музичному інструменті, то робимо багато швидких, точних рухів пальцями рук. Між тим, будь-який психолог чи біолог вам підтвердить: якщо людина кожен день розроблятиме пальці рук, буде розвивати дрібну моторику — це безпосередньо впливатиме на роботу мозку.

Причому важлива одна дрібниця. Права рука активізує роботу лівої півкулі мозку (відповідає за логічне мислення): її варто тренувати математикам, науковцям та всім людям, робота яких пов'язана з точними науками. Ліва ж рука пов'язана з правою півкулею, «спеціалізація» якої — образне, творче мислення, уява, інтуїція, здатність знаходити нестандартні рішення у життєвих ситуаціях.

Спортивним психологам також відомо про ці особливості людського організму, і вони використовують їх на практиці.

Відомий випадок із життя шахістки, яка перед відповідальним матчем спеціально готувалася — стискала та розтискала пальці правої руки, щоб активізувати роботу лівої півкулі мозку.

• Найдорожча скрипка в світі — скрипка відомого італійського майстра 18 століття Гварнері дель Джезу, котру зробив 1741 року. Назва найдорожчого музичного інструмента, виставленого на продаж за 18 млн. доларів, — «В'єтан Гварнері» — за ім'ям знаменитого колись скрипаля, що грав на ньому, бель-

гійця Анрі В'єтана. Нарівні зі Страдіварі Гварнері вважається одним з найвидатніших у світі майстрів смичкових інструментів. А його скрипку «В'єтан», виставлену на продаж, прозвали в музичних колах Моною Лізою серед скрипок. Шедевр продали на аукціоні в липні 2010 р. в Чикаго. Новий власник дорогоцінного інструмента — британський банкір Ян Стокер.

Зараз у світі налічується 140 скрипок Гварнері, і багато з них належать різним музеям та фондам.

Прислів'я та приказки про пісню:

- Де праця, там і пісня.
- З пісні й казки слова не викидають.
- Легше тобі на душі стане, як пісня до твого серця загляне.
- Може, він таку пісню знає, що якби заспівав, то й волос би зав'яв.
- З моря води не вилити, а з пісні слова не викинути.
- Найдорожча пісня, з якою мати мене колисала.
- Не все тому правда, що в пісні співають.
- Швидко пісня співається, та не швидко складається.
- Хоч нові птахи, та старі пісні.
- Пісня гуртова, а за тютюн вибачай.
- Пісенька солодка — коротка.
- Солов'їними піснями ситий не будеш.
- Як з такою піснею, то ліпше без неї.
- Без голосу не співець, без грошей не купець.
- Болить горло — співати дармо.
- Гарно ти співаєш, та слухати не хочеться.
- Де нема співця, послухаєш горобця.
- Співаєш добре, а перестанеш — ще краще.
- Хто співає, той журбу проганяє.
- Кому добре, той співає, кому зле, той плаче.
- Як уміє, так і піє.

Дата

Клас

Музика — поезія повітря.

Святослав Ріхтер

УРОК 3

Додатковий

матеріал до уроку

Тема. Інтонаційні особливості, своєрідність музичного надбання українського народу. Жила-була пісенька. Пісні у виконанні Раїси Кириченко та Ніни Матвієнко — слухання. Вивчення української народної пісні «Господарство» (с. 16–21).

Мета. Повторити поняття, пов'язані з елементами музичної мови: ладом, темпом, динамікою; засобами дитячої гри вчити дітей бути спритними, сміливими, розумними, рішучими, дружними; виховувати належне ставлення до музики, її історії, музичного мистецтва.

Методично-дидактичне забезпечення уроку. Музичний інструмент (за наявності — фортепіано, баян, акордеон), комп'ютер (для транслявання), програвач CD, музично-темброві інструменти, підручник Лобова О. В. Музичне мистецтво: підр. для 4 кл. загальноосвіт. навч. закладів. — К.: Школяр, 2015. — 176 с.: іл., робочий зошит, «Хрестоматія» та «Фонохрестоматія» з музики 4 клас.

Хід уроку

I. Організаційна частина.

Девіз нашого уроку сьогодні:

Розум і фантазію прояви!

Активним і уважним будь!

І про кмітливість не забудь.

Все це нам знадобиться на уроці.

Тож вперед! Часу не гаймо

І урок наш починаймо.

1. Вхід до класу під звучання пісні (за вибором учителя).

2. Музичне привітання.

Вчитель Учні Вчитель

Дзень - дзе - лень! Дзень - дзе - лень! За - кли - ка дзві - нок у клас.

Учні Вчитель Учні

За - кли - ка дзві - нок у клас. Дзень - дзе - лень! Дзень - дзе - лень!

Вчитель Учні

У - рок му - зи - ки у нас. У - рок му - зи - ки у нас.

II. Розспівування.

Тік - так, тік-так, тік - так, тік-так, хто там кро-ку-є гуч - но так? Тік - так.

III. Ритмічні вправи.

Сорока-ворона

Со - ро - ка - во - ро - на на при - піч - ку си - ді - ла, діт - кам каш - ку

ва - ри - ла, о - по - ло - ни - ком мі - ша - ла, ді - ток го - ду - ва - ла.

Сорока-ворона
на припічку сиділа,
діткам кашку варила,
ополоником мішала,
діток годувала.

IV. Повідомлення теми уроку.

1. Робота з підручником.

2. Пізнавальна бесіда (з використанням підручника, с. 16–17).

Камерна музика — це вид музики, призначений для вузького кола слухачів та для виконання в невеликих приміщеннях. Для неї характерна увага до внутрішнього світу особистості, цей вид музики має великі можливості для передачі ліричних емоцій і найтонших градацій душевного стану людини.

Виникнення камерної музики пов'язане з практикою домашнього музичування в колі знавців-аматорів. Камерні твори виконуються соло чи в ансамблі — з двома (дует), трьома (тріо), п'ятьма (квінтет) і більше вокалістами або інструменталістами. Найпоширенішими інструментами, що застосовуються в камерній музиці, є скрипка, альт, віолончель, фортепіано, флейта.

Сучасні жанри камерно-інструментальної музики остаточно сформувались у творчості віденських класиків — Й. Гайдна, В. А. Моцарта, Л. Бетховена. Це соната, тріо, квартет, квінтет; ансамблі, в яких велика частина відводиться струнним інструментам.

Камерно-інструментальна музика увібрала в себе стилістичні риси інших різновидів музичної творчості. Вже Л. Бетховен симфонізував свої квартети, робив їх більш масштабними в плані форми та змісту. А його відома «Крейцєрова соната» для скрипки і фортепіано є істинно симфонічним твором за своїм емоційним запалом, монументальністю музичних образів. У творах композиторів-романтиків Ф. Шуберта, Ф. Мендельсона, Р. Шумана, Й. Брамса дуже яскраво проявилось ліричне начало («Пісні без слів» Ф. Мендельсона).

У першій половині ХХ ст. камерно-інструментальні ансамблі побутували у досить вузькому колі інтелігенції, тому музика для них не набула значного розвитку. Українські композитори створювали твори малої форми — прелюдії, етюди, поеми, цикли мініатюр, обробки народних пісень і танців для фортепіано та інших інструментів.

Василь Барвінський.

Вагомою у вітчизняній камерній інструментальній музиці є постать композитора та піаніста Василя Барвінського (1888–1963), який залишив багатожанрову камерно-інструментальну спадщину для різних інструментів та їх складів (квінтет, тріо, квартет). До унікальної «Збірки українських колядок і щедрівок» митця увійшли 22 фортепіанні обробки українських стародавніх церковних наспівів Карпатського і Центрального регіонів України. Композитору вдалося створити власний витончений стиль завдяки використанню різнобарвної колористичної гармонії та фактурно-тембрових ефектів. Його музика має глибоко національний характер.

Борис Лятошинський

Вершиною вітчизняної камерно-інструментальної музики є монументальний «Український квінтет» Бориса Лятошинського (1894/95–1968), присвячений трагічним подіям війни. Його теми побудовані на інтонаційних джерелах українського фольклору — думах, історичних піснях, плачах. У цьому творі композитор продемонстрував високу ансамблеву майстерність.

Валентин Сильвестров

Камерна музика відомого українського композитора Валентина Сильвестрова (1937) характеризується пошуками тембрового співвідношення різних інструментів, застосуванням нетипових ансамблевих складів і форм, використанням прийомів полістилістики («Кіч-музика» для фортепіано, тріо для флейти, труби і челести) та ін.

Серед здобутків камерної творчості також квартет «Вірменські ескізи» А. Штогаренка, сюїта для струнного квартету «Дружба» І. Шамо, квінтет для дерев'яних духових інструментів Г. Таранова, а також твори А. Філіпенка, Л. Дичко, В. Губи, Ю. Іщенко, Є. Станковича, І. Карабиця.

Камерний оркестр — це невеликого складу колектив, основою якого є ансамбль виконавців на струнних інструментах (6–8 скрипок, 2–3 альти, 2–3 віолончелі, контрабас).) Іноді до складу камерного оркестру входить клавесин, на якому разом із віолончелями, контрабасом і фаготами виконують партію генерал-баса. Інколи до складу камерного оркестру додають духові інструменти. У XVII–XVIII ст. такі оркестри (на відміну від церковних чи оперних) використовувалися для виконання *concerti grossi*, концертів із інструментами, на яких виконують соло, концертних симфоній, оркестрових сюїт, серенад, дивертисментів та ін. Тоді їх не називали «камерними оркестрами». Цей термін увійшов до обігу лише у XX ст.

Камерний оркестр, як великий, так і малий, є самостійним типом оркестру. Відродження його пов'язане зі зростанням зацікавленості докласичною і ранньою класичною музикою, зокрема творчістю Й. С. Баха, із прагненням відтворити її істинне звучання.

Під сучасним камерним оркестром нерідко розуміють склад, у якому, як і в камерному ансамблі, кожна інструментальна партія представлена переважно одним солістом. Інколи камерний оркестр обмежується лише струнними інструментами. У тих випадках, коли до нього входять духові інструменти, склад оркестру може коливатися від декількох солістів до 20 — 30 виконавців. Межі між камерним оркестром і камерним ансамблем дуже розмиті. У XX ст. для камерного оркестру написані твори у різноманітних жанрах.

Київський камерний оркестр

Серед вітчизняних мистецьких колективів значної уваги заслуговує Київський камерний оркестр, заснований 1963 року. В минулому колектив очолювали відомі диригенти Антон Шароєв та Ігор Блажков. Із 1990 року головним диригентом та художнім керівником оркестру є видатний музикант Роман Кофман (1936). До складу оркестру входять блискучі виконавці, яких характеризує артистизм та висока професійна майстерність. Репертуар колективу становить камерна музика українських та зарубіжних композиторів. Справжньою мистецькою подією стали концерти циклу «Роман Кофман і його друзі», що проходили за участю оркестру. Цей фестиваль зібрав визначних митців з різних країн Європи і привернув увагу шанувальників класичної музики.

Київський камерний оркестр проводить інтенсивну гастрольну діяльність в Україні та поза її межами (Корея, Німеччина, Франція, Нідерланди, Австрія, Бельгія, Великобританія, Іспанія, Португалія, Польща, Швейцарія, США, Мексика, Японія). Захоплені відгуки про творчість колективу знаходимо на шпальтах найповажніших часописів світу.

Важливою для розвитку вітчизняної камерно-інструментальної музики є творча діяльність Національного камерного ансамблю «Київські солісти», що створений 1995 року. До 2009-го художнім керівником і диригентом цього чудового колективу був відомий український скрипаль Богодар Которович (1941–2009).

До складу згаданого ансамблю входять талановиті молоді музиканти України, лауреати національних та міжнародних конкурсів, серед яких багато учнів Б. Которовича. Виступи «Київських солістів» завжди відзначаються переконливою, яскравою грою. До репертуару колективу входить барочна, класична та сучасна музика, створена для камерного оркестру. Але головним у репертуарній політиці є виконання масштабних творів романтичного напрямку.

За активну діяльність у справі популяризації української культури та мистецтва Міністерство закордонних справ України надало колективу звання «Посол української культури».

3. Музична гра Ігоря Верховинця «Дибиди» (див. урок № 1).

V. Слухання музики.

Пісні Раїси Кириченко та Ніни Матвієнко.

1. Загальні відомості про солісток.

Раїса Опанасівна Кириченко (дівооче прізвище — Корж) — знаменита українська співачка. Член Комітету Національних премій України ім. Т. Шевченка (вересень 1999 — жовтень 2001).

Народилася 14 жовтня 1943 року в селі Землянки Полтавської обл. Першу співочу практику пройшла у місцевій школі, будучи активним учасником її громадського життя.

Почала працювати у колгоспі, але й тут Раїса співала — на фермі дівчата створили хор доярок. Одного разу в село приїхав хор Кременчуцького автозаводу. Спів Раїси Корж почув керівник колективу — Павло Отченаш, який згодом, у січні 1961-го, запросив її в колектив.

Працювала на Кременчуцькому автомобільному заводі, де й закінчила заочно десятирічку. Спеціальної музичної освіти не мала (закінчила Харківський інститут мистецтв лише в кінці 1980-х).

Починаючи з 1962 року, Раїса співала в ансамблі «Веселка» Полтавської філармонії, там вона і познайомилась зі своїм майбутнім чоловіком, баяністом Миколою Кириченком, а 15 грудня 1963 року вони одружилися. На запрошення керівника ансамблю «Льонок» Анатолія Пашкевича сім'я Кириченків переїхала до Житомира. З часом, коли 1968 року Пашкевич очолив Черкаський народний хор, то Раїса та Микола увійшли до його складу.

1979 року Раїсі Опанасівні надали звання «Народна артистка УРСР».

1983 року в Черкасах для неї був створений фолк-ВІА «Росава» (керівник М. Петрина), та все ж непорозуміння з керівництвом філармонії призводять до того, що 1987 року Раїса Кириченко повертається до Полтави. Тут у неї виникла власна команда «Чураївна»; після успіху пісні «Пане полковнику» в репертуарі артистки з'являється все більше поп-шлягерів. У світ виходять два компакт-диски мисткині — «Долі моєї село» та «Цвіте черемшина».

З вересня 1994 року Раїса Кириченко працювала викладачем відділу співу Полтавського музичного училища ім. М. В. Лисенка.

1999 року за самовіддану працю, високу професійну майстерність та активну громадянську позицію виконавицю нагородили орденом княгині Ольги.

2000 року співачка переїхала до Києва, а 2003-го написала книгу спогадів «Я козачка твоя, Україно».

31 жовтня 2003 року указом Президента України «за видатний особистий внесок у справі збереження та примноження національної пісенної спадщини та багаторічну творчу діяльність» Раїсі Кириченко надано звання Героя України з врученням ордена Держави.

«Чураївна», «Я козачка твоя», «Жіноча доля», «Мамина вишня» — всі ці пісні відомі не тільки в Україні. Її співом захоплювалися слухачі Канади, Австралії, Німеччини, Польщі, Філіппін, Алжиру, Тунісу та інших країн світу, а також у штаб-квартирі ООН.

9 лютого 2005 року Раїса Опанасівна померла через хворобу серця у віці 61 року. Похована в с. Корещина Глобинського району Полтавської області (поруч з могилою її матері, як вона заповіла).

Ім'ям Раїси Кириченко названа Землянківська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів, на подвір'ї якої їй встановлено пам'ятник восени 2008 року на відзначення 65-річчя з дня народження співачки.

Стараннями друзів Раїси Опанасівни у Полтавському державному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка відкрито музей.

Ніна Митрофанівна Матвієнко — українська співачка, народна артистка України з 1985, лауреат Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка, 1988, Герой України. Член Спілки кінематографістів України (1989). Має доньку Антоніну, теж співачку.

Народилася 10 жовтня 1947 р. в селі Неділище Житомирської обл. Була шостою дитиною в селянській сім'ї Митрофана Устимовича та Антоніни Ільківни Матвієнків (загалом у родині росло 11 дітей).

З 4 років доглядала молодших братів і сестер, пасла худобу, одного літа навіть «наймитувала» у дядька Архипа в сусідньому хуторі Гонорине.

Мати, Антоніна Ільківна, мала співочий талант, могла співати в три, навіть у чотири голоси. Наприкінці 1970-х років Ніна Матвієнко записала диск із материними піснями.

Родина жила бідно. Щоб якось полегшити собі життя, батьки вирішили віддати Ніну до інтернату. З 1958 року майбутня артистка навчалася в школі-інтернаті селища Потіївка Радомишльського району.

Одна з учителів школи порадила Ніні професійно зайнятися співом і спробувати себе в Українському народному хорі ім. Г. Верьовки. Дівчина справді відвідала вокальну студію при хорі, але, закінчивши інтернат, влаштувалася на завод «Хіммаш» копіювальницею, потім — помічницею кранівника. Почувши, що в Житомирі набирають дівчат до участі в естрадному вокальному ансамблі, приїхала на проби до обласного центру. В Житомирській філармонії дійсно створювали жіночий вокальний гурт. Однак автентична манера виконання Ніни Матвієнко ніяк не в'язалася з колективним естрадним співом, і їй чемно відмовили (проби вдало пройшла інша майбутня українська співачка — Раїса Кириченко).

Але бажання співати було таким сильним, що 1966 року Ніна таки записалась у вокальну студію хору імені Григорія Верьовки. З 1968 року, закінчивши її, вона стала солісткою цього знакового колективу.

1975 р. — закінчила Київський університет.

Співачка веде активну концертно-гастрольну діяльність, яку почала ще 1967 року. Ніна Матвієнко з великим успіхом гастролювала в Мексиці, Канаді, США, Чехії, Польщі, Фінляндії, Кореї, Франції, країнах Латинської Америки. У її творчому репертуарі платівки із записом українських народних пісень, аудіокасети та компакт-диски.

З 1966 року до 1991-го артистка була солісткою вокальної студії при Державному заслуженому українському народному академічному хорі імені Григорія Верьовки. Крім того, з 1968 року співпрацює з вокальним тріо «Золоті ключі».

Новий період в творчій долі Ніни Матвієнко пов'язаний з роботою в Національному ансамблі солістів «Київська камерата», солісткою якого вона стає з 1991 року. Дивно виразний характер фольклорного співу співачки гармонійно поєднується з академічним стилем виконання «Камерати», тим самим розширюючи художній репертуар концертної практики колективу.

1971 р. співачка одружилася з молодим художником Петром Гончарем — сином відомого українського скульптора, художника та збирача старожитностей і українського вжиткового мистецтва Івана Гончара. Петро вперше побачив Ніну та почув її голос на концерті в Києві (1968 р.). Вже тоді він сказав, що Ніна буде його дружиною, згодом їх познайомив Леся Харченко із квартету «Явір». 1972 р. народився Іванко, за ним Андрійко, а потім Антоніна. Сини пішли шляхом батька. Обидва вони — талановиті художники з власним мистецьким почерком і світобаченням. 2005 р., досягнувши віку Христа, син Іван зробив несподіваний крок, він вирішив піти в ченці і здійснив постриг. Антоніну все частіше можна зустріти на великих сценах. Вона продовжує справу матері. На ювілейних концертах, присвячених 60-літтю Ніни Матвієнко, Антоніна співала разом з Ніною.

Мало хто знає про ще одну дивовижну грань творчого обдарування Ніни Матвієнко — її захоханість в літературу, в українське слово. 1975 р. вона заочно закінчила філологічний факультет Київського університету імені Тараса Шевченка і активно займається літературною творчістю. Ще в радянські часи Ніна Матвієнко написала історію народного хору імені Григорія Верьовки, надрукувала кілька власних віршів, оповідань і есе. Її твори періодично з'являються на сторінках таких часописів, як «Україна», «Дзвін», «Жіночий Світ» та інших. Вершинним літературним надбанням співачки стала її біографічна книга «Ой виорю нивку широку», яка вийшла 2003 року у видавництві Українського центру народної культури «Музей Івана Гончара». У книзі подано пісенно-музичний матеріал із власного репертуару (понад 250 народних пісень і творів українських композиторів — колядки і щедрівки, веснянки, пісні до Зелених свят, купальські та петрівчані, жниварські й обжинкові, весільні, колискові, поховальні, жартівливі й танцювальні, псалми, історичні та станові пісні, пісні про кохання, родинне життя...). 2004 р. вийшла книга спогадів Ніни Матвієнко «Уже так не буде, як є». Також мріє написати художній роман про любов. У неї, до речі, є власне визначення цього почуття: «Любов, як намисто: то розсиплеш його, то знову збереш». Зовсім недавно співачка записала вступне слово до аудіокнижки Блаженнішого Любомира «Дорога до ближнього» (2010 р.).

2. Обговорення. Аналіз творів.

VI. Фізкультхвилинка.

Раз! Два! Час вставати:
Будемо відпочивати.
Три! Чотири! Присідаймо,
Швидко втому проганяймо.
П'ять! Шість! Засміялись,
Кілька раз понахилялись.
Зайчик сонячний до нас
Завітав у вільний час.
Будем бігати, стрибати,
Щоб нам зайчика впіймати.
Прудко зайчик утікає
І промінчиками грає.
Сім! Вісім! Час настав
Повернутись нам до справ.

VII. Вивчення пісні.

Українська народна пісня «Господарство».

1. Слухання пісні у виконанні вчителя чи фонограми +.
2. Робота над піснею.

VIII. Пізнавальний екскурс в минуле.

1. Аналіз почутого.
2. Цікаві розповіді.

В античні часи пісня була важливим компонентом обрядів: її текст виконувався під музичний акомпанемент, супроводжувався танком чи пантомімою. Еллінські поети створили кілька різновидів пісні: елегія, гімн, культова пісня, застольна пісня, похвальна пісня, пісня про кохання. З часом деякі з них стали самостійними жанровими різновидами лірики (елегія, ода). У середньовічній літературі піснею називали також епічні твори про історичних або легендарних осіб («Пісня про Роланда»).

У другій половині 18 століття всередині пісенних жанрів кристалізується пісня-романс із супроводом клавішного інструменту. Пісенні форми займають значне місце в опері 18 століття та інших музично-драматичних жанрах. У період Великої французької революції складається жанр масової революційної пісні. В цю пору виникають такі пісні, як «Марсельеза» та «Са іра» (фр. За іра), що стали символами визвольної боротьби народу.


```
#####
#####
#####
```

.....

.....

.....

.....

[illegible]

=====

=====

=====

Музика — акустичний склад, що викликає в нас апетит до життя, як відомі аптечні склади викликають апетит до їжі.

Василь Ключевський

Дата

Клас

УРОК 4

Додатковий

Тема. Спільне і відмінне у професійній та народній творчості. Вокальними стежинами. Олександр Аляб'єв «Соловей», Вольфганг Амадей Моцарт «Романс» з «Маленької нічної музики» — слухання. Музика М. Глинки, слова В. Забіли «Не щебечи, соловейку» — розучування (с. 22–27).

матеріал до уроку

Мета. Охарактеризувати творців та виконавців пісень; перерахувати та назвати елементи музичної мови, вказати особливості кожного з них; на прикладах пояснити, як людські емоції передаються в музиці та поєднуються в одному творі; роз'яснити поняття «романс»; розвивати чуттєву сферу учнів, вчити її проявів.

Методично-дидактичне забезпечення уроку. Музичний інструмент (за наявності — фортепіано, баян, акордеон), комп'ютер (для транслявання), програвач CD, музично-темброві інструменти, підручник Лобова О. В. Музичне мистецтво: підр. для 4 кл. загальноосвіт. навч. закладів. — К.: Школяр, 2015. — 176 с.: іл., робочий зошит, «Хрестоматія» та «Фонохрестоматія» з музики 4 клас.

Хід уроку

I. Організаційна частина.

Дзвоник всім нам дав наказ:
До роботи, швидше в клас!
Біля парти станем чемно,
Хай мине час недаремно.

1. Вхід до класу під звучання пісні (за вибором учителя).

2. Музичне привітання.

Вчитель Учні

Дзень - дзе - лень дзве - нить дзві - нок, вже по - чав - ся в нас у - рок.

Вчитель Учні

Доб - рий день! Доб - рий день!

II. Розспівування.

Бад'оро

Ле - ті - ло три, ле - ті - ло три, ле - ті - ло три со - ро - ки, і сі - ло три, і сі - ло три на я - во - рі ви - со - кім. І ці - лий день, і ці - лий, ці - лий день кри - ча - ли три со - ро - ки, що їх не три, а со - рок три на я - во - рі ви - со - кім.

III. Ритмічні вправи.

Піш - ли ряс - ні до - щі, ло - ви - ли - ся ля - щі.
А хлоп - ці, мов хлю - щі, за - бу - ли про пла - щі.

Та що їм ті до - щі, ко - ли та - кі ля - щі.

IV. Повідомлення теми уроку.

1. Робота з підручником.
2. Пізнавальна бесіда (з використанням підручника, с. 22–23.)
3. Музична гра Василя Верховинця «Диби-диби» (див. урок № 1).

V. Слухання музики.

Олександр Аляб'єв «Соловей», Вольфганг Амадей Моцарт «Романс» з «Маленької нічної музики».

1. Загальні відомості про композиторів.

Олександр Олександрович Аляб'єв — російський композитор. Одним із перших ввів у російський романс громадянські мотиви, теми патріотизму та співчуття знедоленим. Написав 6 опер, балет «Чарівний барабан», оркестрові твори (в тому числі симфонію), фортепіанні п'єси, хори, романси. Виявляв великий інтерес до народних пісень (російських, українських, кавказьких). Автор збірки гармонізацій українських народних пісень «Голоси українських пісень», виданої М. Максимовичем у Москві 1834 року.

Народився 15 серпня 1787 року в Тобольську. Як і багато інших дворянських дітей, здобував освіту вдома. Потім вчився у Московському університеті. Служив у гірничому відомстві.

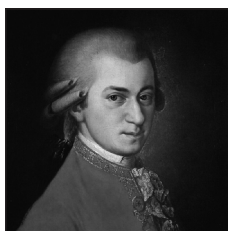
Під час Вітчизняної війни 1812 року добровільно вступив до російської армії і з нею пройшов бойовий шлях до Парижа. Брав участь у битвах, був поранений, нагороджений за бойові заслуги орденом. Повернувшись після закінчення війни в Петербург, знаходить спільну мову із представниками російської інтелігенції. Серед його друзів — Грибоедов, Одоєвський, майбутні декабристи — Муханов, Бестужев-Марлінський. Ідеї декабристів вплинули на формування поглядів композитора. У Перербурзі Аляб'єв серйозно починає займатися написанням музики. Невдовзі він стає автором музики для театру, опер, романсів; заживає слави.

1825 року маестро несправедливо звинуватили в убивстві під час гри в карти та заарештували. Три роки його тримали у в'язниці. Після цього — заслання до Сибіру із позбавленням всіх дворянських прав. Напевно, влада намагалася позбутися людини, що товаришувала із декабристами.

Проте випробування не зламали Аляб'єва. У Сибіру він багато працює, організовує військовий духовий оркестр, бере участь у концертах, пише романси та пісні (у тому числі автобіографічний романс «Іртиш»), а також симфонічні й камерні твори.

Через кілька років композитор отримав дозвіл виїхати на лікування до Кавказу. Тамтешня природа справила велике враження на митця. Аляб'єв слухав і записував пісні кавказьких народів, створив ряд творів на місцеві теми («Грузинська пісня», «Кабардинська пісня», опера «Аммалат-бек», мелодрама «Кавказький полонений» на сюжет однойменної поеми Пушкіна). Тоді ж маестро працював над збіркою українських народних пісень. І пізніше в Оренбурзі, де йому довелося оселитися, Олександр Олександрович продовжував працювати над вивченням та збиранням народних пісень — на цей раз башкирських.

Останні роки композитор нелегально мешкав у Москві. Ознайомившись із творами поета-революціонера Огарьова, він написав на його вірші кілька чудових пісень: «Кабак», «Хата» (рос. «Изба»), «Сільський сторож». У них знайшла відображення важка доля російського народу. Помер О. Аляб'єв 6 березня 1851 року в Москві.

Вольфганг Амадей Моцарт — австрійський композитор, представник віденського класицизму, який вважається одним із найгеніальніших музикантів в історії людства. Творчий доробок композитора становить понад 600 творів: більш як 50 симфоній, понад 19 опер, велика кількість інструментальних концертів (зокрема 27 фортепіанних), 13 струнних квартетів, 35 сонат для скрипки, Реквієм і ба-

гато інших інструментальних та хорових творів. Перебуваючи під великим впливом Гайдна, музика Моцарта стала вершиною класичної епохи за чистотою мелодії та форми.

Народився 27 січня 1756 р. у Зальцбурзі (нині Австрія), що був на той час столицею невеликого незалежного архієпископства у Священній Римській імперії. Вольфганга хрестили на другий день після народження в соборі Св. Руперта. Повна версія імені Моцарта значно мінялася протягом життя. Композитор у дорослому житті зазвичай іменував себе Вольфгангом Амадеєм Моцартом, але було й багато інших варіантів.

Музичні здібності Вольфганга стали очевидними ще в ранньому дитинстві. Його рідна сестра Наннерл згадувала: «Коли йому виповнилося чотири роки, батько заради забави почав навчати його декільком менуетам та п'есам на клавирі. Він міг грати без помилок і з найвищою витонченістю, чітко витримуючи час. У віці п'яти років він уже писав невеличкі п'єси, які грав батькові, а той їх записував на папір».

Моцарт отримав інтенсивне музичне навчання від батька, включно з інструкціями гри на фортепіано і скрипці. Крім того, що Леопольд був дуже відданим учителем для своїх дітей, було очевидно, що Вольфганг робив прогрес навіть поза межами того, чому його вчив батько. Його перша самостійна композиція та його природжена здатність грати на скрипці були великою несподіванкою для Леопольда і викликали у нього сльози захоплення. Батько й син ставали все ближчими.

Кінець кінцем Леопольд кинув писати музику, коли видатний музичний талант його сина став очевидним, адже він був єдиним учителем Вольфганга в ранні роки: окрім музики, він навчав своїх дітей мов та академічних предметів.

У часи зростання Моцарта його родина здійснила декілька подорожей Європою, під час яких Вольфганг зустрівся з багатьма музикантами та ознайомився з роботами інших композиторів.

Після одного року, проведеного в Зальцбурзі, куди повернулася родина, далі відбулося три подорожі до Італії. В Болонї Моцарт познайомився з Дж. Б. Мартіні і був прийнятий у члени відомої Філармонічної академії. Невдовзі Вольфганга удостоїли аудієнції папи Климента XIV; вражений талантом 14-річного музиканта, папа нагородив його однією з найвищих католицьких відзнак — орденом Золотої шпори.

У Мілані Моцарт написав оперу «Mitridate Re di Ponto» (1770), що виконувалася з великим успіхом. Це привело до подальших замовлень опер, і Вольфганг з батьком двічі поверталися із Зальцбурга до Мілана для написання, а потім — щоб відвідати прем'єри опер «Ascanio in Alba» (1771) та «Lucio Silla» (1772).

Після остаточного повернення з батьком із Італії Вольфганга найняв на посаду придворного музиканта правитель Зальцбурга принц-архієпископ Ієронімус Коллоредо. Моцарт був «улюбленим сином» в Зальцбурзі, де мав безліч друзів та прихильників; тут писав музику в багатьох жанрах, включаючи симфонії, сонати, струнні квартети, серенади та інколи опери.

Попри чималі творчі успіхи, Моцарт ставав усе більш незадоволений Зальцбургом і дедалі енергійніше робив спроби знайти роботу десь в іншому місці. Однією з причин цього була низька зарплатня, 150 флоринів на рік. Крім того, композитор прагнув писати опери, а в Зальцбурзі рідко траплялася нагода для цього.

23 вересня 1777 року маестро розпочав новий тур у пошуках роботи, цього разу разом із своєю матір'ю Анною Марією. Цей візит включав Мюнхен, Мангайм та Париж. В Мангаймі він познайомився з музикантами Мангаймського оркестру, найкращого в Європі на той час. Він також закохався в Алоїзію Вебер, одну з чотирьох дочок з музичної родини. Моцарт переїхав до Парижа і спробував там збудувати свою кар'єру, але безуспішно (він отримав роботу органіста у Версалі, але це не було те, чого він прагнув). Паризька подорож була особливо нещасливою, тому що мати композитора захворіла і померла там 23 червня 1778 року.

Виникає питання, чому Моцарт, незважаючи на свій талант, не зміг знайти роботу під час цієї подорожі. Існує думка, що проблема була в конфлікті між Вольфгангом та його батьком Леопольдом, який наполягав, щоби син знайшов високооплачувану роботу, котра б дозволила підтримувати всю родину. На думку Вольфганга, було б краще осісти у великому місті, працювати як вільнонайманий мистець і потроху здобути популярність серед аристократії, аби отримати пізніше важливу роботу.

У січні 1781 року в Мюнхені із значним успіхом відбулася прем'єра опери Моцарта «Idomeneo». У березні композитора викликали до Відня, де його роботодавець принц-архієпископ Коллоредо Зальцбургський брав участь у святкуваннях, приурочених сходженню на трон імператора Йозефа II. Моцарт, який щойно мав великий успіх в Мюнхені, був ображений тим, що Коллоредо повадився з ним, як із простим слугою, і особливо коли архієпископ заборонив йому виступити перед імператором (за плату, яка дорівнювала б половині його річної зарплатні в Зальцбурзі).

Сварка з Коллоредо підсилювалася тим, що батько Моцарта схилився на бік архієпископа, надсилаючи безліч гнівних листів синові з вимогою працювати на Коллоредо, у той час як сам Вольфганг наполягав на своєму бажанні розпочати власну кар'єру у Відні наодинці. Дебати скінчилися, коли Моцарт звільнився з роботи, тим самим вивільнившись одночасно від гнітючого роботодавця та від батькових вимог повернутися. Це стало революційним кроком на життєвому шляху композитора і мало важливий вплив на його подальшу долю.

Нова кар'єра Моцарта у Відні розпочалася дуже добре. Він часто виступав як піаніст і незабаром показав себе найкращим клавішним музикантом.

Протягом 1782—1783 років Моцарт близько ознайомився з працями Й. С. Баха та Г. Ф. Генделя. Вивчення цих творів спершу спричинило виникнення багатьох робіт, що імітували стиль бароко, а згодом мало потужний вплив на створення власної музичної мови маестро.

Через деякий час по переїзді до Відня Моцарт познайомився з Йозефом Гайдном, і ці двоє композиторів потоваришували. Коли Гайдн приїздив до Відня, вони інколи грали разом в імпровізованому струнному квартеті. Гайдн був у захваті від Моцарта; коли він уперше почув останні три цикли колеги, то сказав, відвідавши Леопольда: «Перед ім'ям Господа і як чесна людина, я кажу вам, що ваш син — найвеличніший композитор для мене, якого я знаю особисто чи на ім'я. Він має смак, більше того, має чудове знання мистецтва композиції».

Протягом 1782—1785 років Моцарт дав цикл концертів, під час яких виступив як соліст. 14 грудня 1784 року композитор став масоном, вступивши в масонську ложу «Благодійність».

Близько кінця 1785 року Моцарт облишив регулярне написання фортепіанних концертів і розпочав свою відому оперну співпрацю з лібретистом Лоренцо да Понте. 1786 року у Відні відбулася достатньо успішна прем'єра «Весілля Фігаро», яка пізніше у тому ж році була навіть ще успішнішою у празькій постановці. Празький успіх привів до замовлення другої опери Моцарта — да Понте: «Дон Жуан», прем'єра якої зірвала оплески 1787 року в Празі; її знову поставили з таким самим успіхом у Відні 1788 року.

У грудні 1787-го Моцарт нарешті отримав надійну посаду під аристократичним патронажем. Імператор Йозеф II призначив його своїм «камерним композитором»; ця посада звільнилася у попередньому місяці, коли помер Глюк. Однак це не була постійна робота, за неї маестро отримував тільки 800 флоринів на рік, тож був змушений писати танцювальну музику для щорічних балів у Редутензалі.

Ближче до кінця 1780-х рр. кар'єра Моцарта пішла на спад. Приблизно 1786 року він перестав часто з'являтися на публічних концертах, і його достаток помітно зменшився. Це взагалі був важкий час для музикантів у Відні, тому що між 1788 та 1791 роками Австрія була у стані війни (Австрійсько-ту-

рецька війна), через це знизилися одночасно і загальний рівень заможності, і можливість аристократів підтримувати музику.

У середині 1788 року Моцарт з родиною переїхав із центру Відня у дешевші апартаменти в передмісті. Композитор почав позичати гроші, здебільшого у свого друга-масона Міхаеля Пушберга. У цей час він страждав від депресії, його продуктивність теж знизилася.

Останній рік життя композитора, до того, як хвороба остаточно вразила його, був роком величезної продуктивності й особистого відновлення. У цей період Моцарт написав дуже багато музики, включаючи деякі з його найкращих робіт: опера «Чарівна флейта», фінальний фортепіанний концерт К. 595, концерт для кларнета К. 622, останній з чудової серії струнних квінтетів К. 614, мотет «Ave verum corpus» К. 618 і незавершений «Реквієм» К. 626.

Фінансовий стан маестро, який 1790 року був головним джерелом його неспокою, також почав покращуватися. За деякими джерелами, в Угорщині та в Амстердамі знайшлися заможні шанувальники композитора, які зобов'язалися сплачувати йому щорічну ренту в обмін на написання час від часу деяких творів. Моцарт також заробив непогані гроші на продажу танцювальної музики, яку написав, працюючи імператорським камерним композитором. Він перестав позичати великі суми у Пушберга і почав віддавати свої борги.

Нарешті Моцарт зміг відчутти задоволення від публічного успіху деяких своїх творів, зокрема «Чарівної флейти» і «Маленької масонської кантати» К. 623, прем'єра якої відбулася 15 листопада 1791 року.

Моцарт захворів, коли перебував у Празі на прем'єрі своєї опери «Милосердя Тіта», написаної на замовлення у 1791 році для коронаційних святкувань імператора. Хвороба посилилася 20 листопада, коли маестро не зміг уже вставати з ліжка, страждаючи від опухлості, болю та блювоти. За ним доглядали дружина Констанція, її молодша сестра та сімейний лікар.

Помер композитор о 1-й годині ночі 5 грудня 1791 року. Згідно з тогочасною віденською традицією, був похований 7 грудня в загальній могилі на цвинтарі Сент-Маркс за містом.

2. Обговорення. Аналіз творів.

«Соловей» — одна з улюблених та найпоширеніших пісень Аляб'єва. У ній все скромно й просто. Пісні передує жвавий фортепіанний вступ у дусі гітарного мотиву. З перших інтонацій вокальної партії розгортається м'яка, задумлива мелодія. Зазвичай у російських народних піснях відхил від мінора до паралельного мажора (ре мінор — фа мажор) надає звучанню світліший відтінок. Приспів звучить дещо контрастно. Він побудований на музиці інструментального вступу.

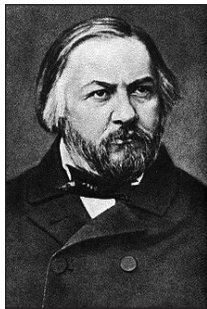
VI. Фізкультхвилинка.

Хто ж там, хто вже так втомився
І наліво нахилився?
Треба дружно всім нам встати, *(вийти із-за парт)*
Фізкультпаузу почати.
Сонце спить, небо спить, *(очі закриті долонями)*
Навіть вітер не шумить. *(присісти)*
Рано-вранці сонце встало,
(відкрити очі, встати, підняти голови)
Всіх промінням привітало.
(піднятися на носки, руки підвести угору, розвести в сторони, підвести угору, помахати ними)
Хмарка сонечко закрила,
Слізки срібнії зронила. *(закрити обличчя руками)*
Ми ті слізки пошукаємо,
У травичці позбираємо. *(присідання)*

VII. Вивчення пісні.

Музика М. Глинки, слова В. Забіли «Не шебечи, соловейку».

1. Загальні відомості про композитора.

Михайло Іванович Глінка народився 1804 р. в Смоленській губернії. Дитячі та юнацькі роки провів у маєтку своїх батьків. Близьке знайомство з народною піснею і кріпосним оркестром справили великий вплив на його подальший розвиток.

З 11 років Михайло навчався гри на фортепіано, із 13 років вчився в благородному пансіоні при Петербурзькому педагогічному інституті.

1830 року їде за кордон, де проводить майже 4 роки, з них 3 роки — в Італії. Він ґрунтовно вивчає італійську оперу, особливо мистецтво bel canto (гарного співу). За кордоном Глінка написав чимало творів, які були видані в Італії. Незабаром композитор повертається на батьківщину, але наступні десять років проводить у постійних переїздах.

1856-го маестро знову виїхав у Берлін, де й помер 1857 року. Прах Михайла Глинки перевезли у Петербург.

2. Слухання пісні у виконанні вчителя чи фонограми +.

3. Робота над піснею.

- Розучування пісні пофразово;
- Виконання пісні з використанням музично-тембрових інструментів.

3. Аналіз пісні.

- Які почуття передано в пісні?
- Хто звертається до соловейка і чому?
- Що дає людям така пісня?

VIII. Пізнавальний екскурс в минуле.

1. Аналіз почутого.

2. Цікаві розповіді.

Романс (ісп. romance/romanza, англ. romance, італ. romanza, нім. Romanze, фр. romance порт. romance, рум. roman) — невеликий за обсягом вірш та музичний твір для сольного співу з інструментальним акомпанементом.

Так називалися пісні народною мовою в Іспанії, на противагу пісням латиною, які пов'язувалися спочатку з боротьбою проти маврів. Пізніше вони поширилися і в інших країнах, набувши відмінного змісту, ставши піснями про кохання (Англія, Франція та інші).

У Росії вже в XIX столітті існував як авторська пісня, тут до його поширення прилучалися й українські поети (Є. Гребінка: «Очи черные...»). На межі 19–20 століття романс поширився в українській ліриці (Леся Українка, Агатангел Кримський та інші), маючи спорадичні прояви і в попередні роки.

На початку і в середині XX століття всесвітньо відомими стали українські пісні-романси «В саду осіннім айстри білі» (народна), «Черемшина» (музика Василя Михайлюка, слова Миколи Юрійчука), «Квітка з полонини» (Романа Савицького).

3. Робота в зошиті.

IX. Підсумок уроку. Релаксація.

Музична релаксація з використанням мелодії та текстів:

Вчитель: Дзень - дзе - лень дзве - нить дзві - нок, Учні: вже за - кін - чив - ся у - рок.

Вчитель: До по - ба - чен - ня, Учні: до по - ба - чен - ня.

X. Вихід з класу під звучання пісні (за вибором учителя).